

ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ ЯК КЕЙС ДЛЯ РОЗВИТКУ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Матусяк Г. І.

ВСТУП

Процес удосконалення фахових компетентностей не обмежується опануванням передбачених освітньою програмою дисциплін, а його зміст не вичерпується переліком базової й рекомендованої літератури з відповідної теми. У часи стрімкого розвитку технологій і алгоритмізації навчальної діяльності особливо важливим є акцент на гуманітаризації вищої освіти, що дозволить запобігти витісненню людини та її внутрішнього світу на периферію цивілізаційного поступу. Справжній прогрес означає не стільки здатність використовувати сучасні технології задля ефективної організації різних сфер життєдіяльності, скільки збереження гуманістичних цінностей у взаємодії людини й техніки.

Поява штучного інтелекту поставила людину перед низкою викликів, на які вона відповідає значно повільніше, ніж розвиваються створені на його основі технології. Безперервна алгоритмізація дій призводить до того, що людську природу дедалі більше ототожнюють із механізмом, який здатний негайно вмикатися й вимикатися, перезавантажуватися за лічені секунди, налаштовуватися на вищі швидкості виконання задач. Складність емоційно-почуттєвої сфери не беруть до уваги, вимагаючи від людини максимального включення в діяльність і підвищення продуктивності праці навіть за несприятливих зовнішніх умов. Зростання стресогенності професійного середовища все частіше підкреслюють представники різних професій, спонукаючи до пошуку засобів протидії, що, на жаль, наразі обмежується індивідуальним використанням практик, які сприяють збереженню психічного здоров'я та ментального добробуту.

Одним зі шляхів до подолання стресу й запобігання виснаженню внутрішніх ресурсів є читання художньої літератури. Книготерапія, або ж бібліотерапія, дедалі частіше стає опорою для тих, хто прагне не лише зняти спричинену інтенсивними навантаженнями напругу, а й упорядкувати ціннісний хаос, до якого призводить надмірна кількість інформаційних ресурсів, потреба користуватися різними месенджерами та додатками, необхідність значну кількість часу проводити у віртуальному світі. Численні дослідження засвідчують, що читання

художньої літератури суттєво знижує рівень стресу, сприяє розвитку уяви та критичного мислення, істотно збагачує словниковий запас і розширює картину світу. У збірці есеїв «Czuły narrator» лауреатка Нобелівської премії з літератури 2018 року, польська письменниця Ольга Токарчук підкреслює потребу в художній літературі як засобі пізнання світу через вербалізований досвід різних людей¹. Сама письменниця у своїх рефлексіях, інспірованих різними суспільними феноменами, апелює до літературної спадщини минулого й сучасності, порівнюючи між собою світоглядні основи, викладені в прочитаних творах, підкреслюючи їх впливи на формування власних поглядів і переконань, зіставляючи відмінні картини світу та простежуючи еволюцію уявлень про відповідне явище в діахронічному аспекті.

О. Токарчук наголошує на важливості літератури як інструменту передачі індивідуального й колективного досвіду та підтримання тяглості пізнання дійсності. Авторка сама визнає, що пишучи свої тексти, незмінно робить покликання на світову літературну спадщину. Вона спростовує хибну думку тих, хто вважає читання художніх творів лише одним із варіантів дозвілля, способом розважити себе й гадає, що без книги можна повноцінно жити. О. Токарчук аргументує свою позицію щодо виняткової ролі літератури тим, що вона передусім – скарбниця точок зору інших людей і візій світу, профільтованих через неповторний розум кожної особистості². Письменниця повсякчас підкреслює унікальне значення літератури у формуванні особистості, у впливах, які вона має на світобачення людини: «Література творить ідеї і визначає перспективи, що глибоко западають у наш розум і формують його, хочемо ми того, чи ні»³.

Донесення до здобувачів ідеї про значущість читання художньої літератури є критично важливим не лише з огляду на розвиток так званих «м'яких навичок» і мовленнєвих умінь, що є вирішальними для досягнення успіху чи не в кожній професійній сфері. Художні тексти є величезною базою матриць, моделей, схем і сценаріїв, ознайомлення з якими є запорукою вдосконалення фахових компетентностей. Здатність розпізнавати в реальності парадигми взаємодії літературних персонажів може забезпечити інсайт для розуміння складних життєвих ситуацій, створити сприятливі умови для розв'язання професійних задач, надати підказки для інтерпретації вчинків людей на підставі засвоєних художніх сюжетів. Художній текст відповідної тематики може стати незамінним кейсом, опрацювання якого слугуватиме

¹ Tokarczuk O. Czuły narrator. Krakow: Wydawnictwo literackie. 2020. S. 24.

² Там само. S. 27.

³ Там само. S. 27.

ключем до вирішення проблем, що виникають у професійному середовищі. Навіювання думки про те, що читання є вагомим чинником формування особистої культури фахівця та розвитку його професійних компетентностей, – першочергова задача викладача гуманітарних дисциплін. Твори художньої літератури можуть бути використані як кейси для опрацювання певних тем на різних дисциплінах, слугувати матеріалом для завдань самостійної роботи й, безперечно, супроводжувати фахівця в його професійному житті для безперервного вдосконалення фахових компетентностей.

У контексті спеціальностей «Право» й «Публічне управління та адміністрування» прикладом корисних кейсів можуть стати, зокрема, романи «Веди свій плуг понад кістками мертвих» О. Токарчук, «Читець» Б. Шлінка та «Перехресні стежки» І. Франка, які можна розглянути зі здобувачами як у ході опанування дисциплін, так і під час виховної роботи, наприклад, в організації читацького клубу.

1. Злочин і кара в романі Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих»: екокритична інтерпретація

Уперше термін «екокритика» використав Вільям Рюекерт (William Rueckert) у своєму есеї «Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism». Екокритичні студії в літературознавстві з'явилися у відповідь на появу творів, у яких порушувалися питання, пов'язані з проблемами довкілля, автори яких виявляли занепокоєння через втрату природної рівноваги, викликані безвідповідальними людськими діями, збільшення антропогенних катастроф і загрозу існування планети. Цей напрямок дозволяє інтерпретувати художню літературу з позицій екоцентризму, вбачаючи в ній гуманістичні цінності, в основі яких – шанобливе ставлення людини до природи.

Роман польської письменниці, лауреатки Нобелівської премії з літератури 2018 року, Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» (2009) порушує проблему вбивства тварин, художня інтерпретація якої ставить нові етичні акценти у взаємодії людини і природи. Питання злочину й кари у версії О. Токарчук набуває несподіваного аранжування, зумовленого екоцентричним світоглядом авторки. Отже, цей роман письменниці доцільно інтерпретувати, застосовуючи екокритичний підхід.

У збірці есеїв «Czuły narrator» (2020) О. Токарчук обґрунтовує рівність людей і тварин, зараховує останніх до «своїх», приналежність до яких визначається здатністю страждати⁴. Саме цією етичною позицією письменниця керується в романі «Веди свій плуг понад

⁴ Tokarczuk O. Czuły narrator. Krakow: Wydawnictwo literackie. 2020. S. 54.

кістками мертвих», коли ставить питання про те, чи має право людина вбивати тварин, чи не є це таким самим злочином, як і вбивство представників свого виду.

О. Токарчук дуже багато уваги присвятила питанню вибору наративних стратегій у збірці «Czuły narrator». У романі «Веди свій плуг понад кістками мертвих» оповідь ведеться від першої особи, що налаштовує читача на особливе сприймання описаних подій, яке ставить його на бік оповідача. Така авторська стратегія сприяє «вживанню» реципієнта в спосіб мислення й емоційні переживання наратора та навіюванню йому відповідних світоглядних настанов і переконань.

Оповідачка Яніна Душейко є дивачкою в очах оточення: астролог-відлюдниця, яка має кілька приятелів і сприймає світ не так, як більшість. Саму себе вона вважає «старою ексцентричкою», «хіпі божою ласкою»⁵. Саме наративна стратегія, вибрана О. Токарчук, викликає мимовільну симпатію до нараторки і її світобачення. Смерть сусіда – Великої Ступні – Яніна Душейко сприймає як «звільнення інших живих істот від нього»⁶, маючи на увазі тварин, на яких він полював. Велика Ступня жорстоко кривдив ліс, завдяки якому жив: постійно розставляв пастки для тварин, підпалив чорничник, зрізав сповнені життєдайних соків дерева. Яніна Душейко вважає, що «він уже кілька разів мав би отримати якийсь покарання або навіть сісти до в'язниці»⁷. Вона навіть писала з цього приводу скарги до поліції, але там питаннями вбивства тварин не займалися.

Уже з перших сторінок відчутно, що оповідачка має свої уявлення про опозицію «злочинець–потерпілий», що стає на захист природи, проти якої люди коять злочини. Зрозумівши, що Велика Ступня вдався кісткою Козулі, що втрапила в його капкан, Яніна Душейко вбачає в цій смерті справедливу кару за злочин, «помсту з могили»⁸. Її жахає те, що одна істота може поїдати іншу й не підлягати суспільному осуду та не зазнавати покарання від органів влади.

Авторський правопис О. Токарчук з використанням великої літери у назвах тварин свідчить про шанування цих істот. Яніна Душейко називає собаку сусіда Матоги людським ім'ям – Марисею: цей вибір підкреслює рівність усіх істот у її філософській картині світу. Вона ховає вбитих тварин так, як людей, ставлячи камінь на могилі замість надгробка, за що її осуджує місцевий ксьондз, вважаючи, що призначення тварин – служити людям.

⁵ Токарчук О. Веди свій плуг над кістками мертвих. Київ : Урбіно, 2011. С. 21.

⁶ Там само. С. 7.

⁷ Там само. С. 9.

⁸ Там само. С. 35.

Яніна Душейко ставиться до полювання як до вбивства, засуджуючи мисливців. Вона спробувала зупинити «чоловіків у зелених мундирах», які полювали на фазанів, штовхнувши одного з них так, що він упав на землю. Мисливці виправдовували себе тим, що вони діють законно, утім для оповідачки їхні вчинки були звичайним вбивством.

У загибелі поліцейського коменданта оповідачка також убачає помсту козуль, чиї сліди було виявлено біля його тіла. Вона розповідала своєму колишньому учневі Дизю про те, що у Франції в XVI столітті на тварин подавали до суду і навіть надавали адвоката, трактуючи їх як рівних людям. Яніна Душейко дуже болісно переживає смерть кожної загиблої тварини, яку час від часу знаходить у лісі, мимоволі стаючи «свідком злочину»⁹. Через це вона перебуває у стані постійної жалоби.

Яніна Душейко активно залучена в протидію злочинам людей: подає заяви до поліції, щоб відкрили справу, звертається до прокуратури, до міської служби охорони, проте безуспішно. Охоронець пояснює свою бездіяльність законом, на що оповідачка відповідає, що про країну свідчить ставлення до тварин: «Якщо люди поведуться по-звірячому із тваринами, то не допоможе їм жодна демократія»¹⁰. Міркування Яніни Душейко спрямовані на ламання стереотипів про те, що вбивство тварин не є злочином, бо саме безкарність сприяє цьому: «Злочин визнано чимось природним, він став узвичаєним. Усі його вчиняють. Саме так виглядав би світ, якби концтабори стали буденністю. Ніхто не вважав би, що в цьому є щось погане»¹¹. Оповідачка вбачає в такому ставленні брак гуманності й застерігає проти бездумного трактування правил і законів. Вона жаліє світ, у якому біль і вбивство стали нормою.

Третьою жертвою став Нутряк, який мав звіроферму. Яніна Душейко й цього разу не сумнівалася в тому, що дикі тварини покарали чоловіка за його діяльність. Пишучи свої заяви до поліції з проханням з'ясувати обставини злочинів, оповідачка наполягала, що месником могла бути тварина, оскільки історія знає подібні випадки.

Яніна Душейко вважала, що тварини навіть кращі за людей, «мудріші, веселіші, чуйніші»¹². Їй прикро, що люди трактують їх, як речі. Для оповідачки вбивство є злочином незалежно від того, яка жива істота є його жертвою, тому має бути покараним. Смерть голови товариства мисливців, на думку Яніни Душейко, вписувалася в логіку

⁹ Токарчук О. Веди свій плуг над кістками мертвих. Київ : Урбіно, 2011. С. 84.

¹⁰ Там само. С. 85.

¹¹ Токарчук О. Веди свій плуг над кістками мертвих. Київ : Урбіно, 2011. С. 89.

¹² Там само. С. 160.

попередніх вбивств і так само була актом помсти тварин. Проте поліція була іншої думки, підозрюючи саме її, оскільки вона мала відвезти голову додому після костюмованого балу.

Оповідачку обурює вшанування покровителя мисливців Св. Губерта. На думку ксьондза, який читав урочисту промову, «мисливці, відстрілюючи тварин, втілюють правильну ловецьку політику»¹³. Яніна Душейко перервала його виступ, проганяючи з авмону священника, який, за її словами, закликав до злочину. Згодом ксьондз Шелест загинув, а плебанія згоріла. Невдовзі з'ясувалося, що до всіх убивств насправді причетна Яніна Душейко, яка взяла на себе місію помсти за загибель диких тварин і двох її собак. Вона вважала, що вони обрали її і перетворили на «справедливу караючу десницю»¹⁴.

Таким чином, екологічний детектив О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» пропонує читачеві авторську інтерпретацію звичних уявлень про злочин і кару у вимірі ставлення людини до тварин. Обрана письменницею наративна стратегія від першої особи сприяє переосмисленню читачем традиційного потрактування мисливства і спонукає до перегляду стереотипів про ієрархічні відносини між людьми і тваринами. Роман О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» може стати ефективним кейсом на занятті з дисципліни «Екологічне право», на якому здобувачів доцільно поділити на дві групи, одна з яких представлятиме прихильників традиційних норм полювання, а друга обстоюватиме погляди про рівність усіх живих істот, репрезентовані головною героїнею – Яніною Душейко.

2. Восний злочин у романі Бернгарда Шлінка «Читець»: дифузія образів ката і жертви

Російсько-українська війна загострила актуальність терміну «воєнний злочин» у вітчизняному міждисциплінарному науковому дискурсі, що виходить за межі кримінального і міжнародного права. Дослідники різних галузей знань вивчають сучасний локальний контекст воєнних злочинів, скоєних агресором, спираючись на світовий досвід опрацювання проблеми. З'ясування гуманітарних аспектів цього явища є цінним з огляду на такі категорії, як «колективна пам'ять», «історична травма», «національна свідомість», «культурна ідентичність». Важливо підкреслити, що не лише документальні матеріали, а й художні проєкції воєнних злочинів глобального масштабу уможливають створення імовірних сценаріїв інтерпретації історичного минулого в майбутньому, що пояснює актуальність обраної теми дослідження.

¹³ Токарчук О. Веди свій плуг над кістками мертвих. Київ : Урбіно, 2011. С. 188.

¹⁴ Там само. С. 199.

Роман німецького письменника Б. Шлінка «Читець», що вийшов друком німецькою мовою в 1995 році й був екранізований британським режисером С. Долдрі в 2008 році, знайомить читача з історією стосунків молодого хлопця (Мікаеля Берга) і старшої від нього жінки (фрау Шміц). У першій частині твору йдеться про романтичне кохання тодішнього школяра до Ганни, лейтмотивом якого є його читання вголос книжок на її прохання як спосіб спільного дозвілля. Уже на початку роману читач спостерігає за тим, як у стосунках головних героїв юнак легко опиняється в ролі жертви, відчуваючи образи з боку жінки, але швидко відмовляється від свого статусу й займає позицію винного, перепрошуючи її за вчинок. У такий спосіб читач переконається, настільки тонкою і хисткою є межа між винуватим та ображеним, наскільки легко змінити вектор у їхній взаємодії, маніпулюючи інтерпретацією фактів.

У другій частині йдеться про вивчення Мікаелем юриспруденції в університеті. Після зникнення Ганни юнак знову побачив її в залі суду, в якому відбувався процес над обслугою концтаборів. Професор, який досліджував нацистську минувшину, зробив той процес темою семінару, одним із питань якого була «заборона покарань за злочини, скоєні в минулому»¹⁵. Судові засідання відбувалися чотири дні на тиждень, і на них мала бути присутньою призначена професором група студентів, яка вела протоколи, а на семінарі в п'ятницю відбувалися обговорення. Студенти вважали, що засуджувати треба не тільки безпосередніх злочинців, а й ціле покоління, яке дозволило ці злочини. Так зване «друге покоління» звинувачувало своїх батьків, які під час війни виконували різні функції, дотичні до фашистської влади. Мікаель підкреслює, як завзято його генерація намагалася відгородити себе від попередників, акцентуючи свою «місію просвіти і звинувачень»¹⁶ та вибудовуючи свою колективну ідентичність незаплямованих у злочинах.

На суді Мікаель довідався, що Ганна працювала на заводі Сименса, а в 1943 році добровільно пішла до війська СС на караульну службу. Восени 1944 року вона служила в Аушвіці, а до зими 1944–45 – в невеличкому таборі коло Кракова. Адвокат Ганни був молодшим від решти, що не спрягло успіху в захисті жінки. Мікаель переживав сум'яття під час процесу, бо уявлення про Ганну-коханку, які він плекав у своїх спогадах, суперечили тому образу, що окреслювався з деталей скоєння злочину проти в'язнів, оприлюднених на суді.

¹⁵ Шлінк Б. Читець. Київ: «Основи». 2005. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Bernhard_Schlink/Chytets/

¹⁶ Там само.

Мікаель відвідував усі судові засідання і намагався проаналізувати спричинене звичкою збайдужіння, яке зауважив у собі, та наблизитися до розуміння природи злочину: «Так само і в'язень концтабору, кілька місяців проживши в ньому і звикнувши до нього, з байдужістю споглядає страх тих, хто вперше потрапив до табору. Споглядає з тим самим занімінням, з яким дивиться на вбивства і смерть. В усіх спогадах тих, хто пережив концтабір, написано про те заніміння, що стишує всі життєві функції, коли байдужість, жорстокість, смерть у газових камерах та у вогненних печах стають повсякденністю»¹⁷.

Ганну разом із чотирма іншими жінками, які були наглядачками у форпості Аушвіцу біля Кракова, звинувачували у смерті в'язнів під час пожежі, у якій вижили лише мати з донькою. Непрофесійність і недосвідченість адвоката спричинили зміну тактики інших захисників, які намагалися «звинуватити Ганну і зменшити тягар звинувачень для решти підсудних»¹⁸. Одна з підозрюваних звинуватила Ганну в написанні рапорту, відповідно до якого наглядачки мали дочекатися кінця пожежі, щоб ув'язнені не втекли, і в таких спосіб втягнула їх у свій злочин. Ганна заперечувала це, але коли її попросили надати зразок почерку для експертизи, вона зізналася, що написала рапорт.

Мікаель довго міркував про те, що сталося на суді, й дійшов висновку, що Ганна не вміла ані читати, ані писати. Саме тому вона пішла з кондукторного депо, коли їй запропонували вчитися на водія, і втекла від підвищення на заводі Сименс, тому й через сором покинула Мікаеля. Зізнання Ганни в написанні рапорту полегшило ситуацію інших підсудних, які всю провину перекидали на неї. Мікаель усвідомлював, що свідчення про неписьменність Ганни може полегшити її долю, і вирішив поговорити з батьком про те, чи варто поділитися цією інформацією, бо не знав, чи не образить його вчинок Ганну. Батько як професійний філософ відповів: «Коли знаєш, що для іншого є добром, а він заплющує на те очі, треба спробувати розкрити йому очі. Треба лишити за ним останнє слово, але слід поговорити з ним – з ним, а не з кимсь за його спиною»¹⁹. Утім, юнак, виснажений досвідом процесу, не зважився на розмову з Ганною.

Мікаель поїхав до концтабору в Штрутгофі, після відвідин якого відчував пустку, бо не знайшов у собі наочних уявлень того, що там коїлося, і переживав дисонанс: «Я прагнув водночас і зрозуміти, й засудити Ганнин злочин. Але для цього він був надто страхітливий.

¹⁷ Шлінк Б. Читець. Київ: «Основи». 2005. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Bernhard_Schlink/Chytets/

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

Намагаючись зрозуміти, мені здавалося, що цей злочин не треба засуджувати більше, ніж, власне, його слід засудити. А коли намагався його засудити як слід, не лишалося місця для розуміння. <...> Я прагнув поставити поряд розуміння й засудження. А вони були несумісні»²⁰. Ганну засудили на довічне ув'язнення, тоді як решта обвинувачуваних отримали певні терміни позбавлення волі.

У третій частині роману йдеться про подальше особисте і професійне життя Мікаеля. Після стажування йому запропонували співпрацю професор з історії права, і він прийняв пропозицію: «Вивчати історію означає будувати мости між минущиною і сучасністю, спостерігати обидва береги і бути діяльним на обох»²¹. Мікаель почав записувати на касети читання книг вголос книги класиків і власні твори для Ганни й відправляв до в'язниці. На четвертому році він отримав від неї рукописне привітання. Чоловік дуже тішився тому, що Ганна навчилася писати, однак ніколи не відповідав на повідомлення від неї.

Прохання Ганни про помилування задовольнили на вісімнадцятому році ув'язнення, проте напередодні звільнення вона закінчила життя самогубством. Опис Ганни начальницею в'язниці апелює до читацького співчуття, оскільки акцентує каяття і спокуту жінки та її моральне вдосконалення через самоосвіту (сидячий страйк проти скорочення видатків на бібліотеку, наявність у камері власної добірки книг жертв концтаборів і праця про в'язнів та їхніх охоронців, нотаток і вірізок із віршами та цитатами, сповненими захвату перед природою, заповіт передати сім тисяч марок жінці, яка пережила пожежу).

Автор роману маніпулює ставленням до головної героїні читача, який спочатку сприймає Ганну як злочинницю, засуджуючи її військовий злочин, піддається амбівалентному баченню її образу через призму уявлень Мікаеля, а потім наповнюється співчуттям до героїні під впливом зображення її каяття. Роман Б. Шлінка має стати застереженням, щоб у майбутньому чинити опір такій маніпуляції з боку тих, хто намагатиметься зрозуміти й пробачити виконавців злочинів російсько-української війни, перетворюючи ката на жертву. «Читець» може стати доцільним кейсом не лише при опануванні дисципліни «Військове право», а й інших правових дисциплін, щоб сфокусувати увагу здобувачів на професійній відповідальності правника, на потребі ретельно вивчати контексти злочинів і враховувати роль емоційної сфери у прийнятті рішень.

²⁰ Шлінк Б. Читець. Київ : «Основи». 2005. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Bernhard_Schlink/Chytets/

²¹ Там само.

3. Образ адвоката Євгенія Рафаловича в повісті Івана Франка «Перехресні стежки» як утілення зразкової фахової культури

Попри те, що повість І. Франка «Перехресні стежки» була видана в далекому 1900 році, її актуальність у контексті розвитку професійної етики й культури сучасних фахівців у галузі права не викликає сумнівів. Підіймаючи у творі злободенні соціальні питання, письменник багато уваги приділяє проблемам тогочасної судочинної системи, виклик якій кидає молодий адвокат Євгеній Рафалович. Аналіз образу молодого фахівця з юридичною освітою, який намагається чинити опір владі провінційного містечка, захищаючи інтереси селян і прагнучи здійснити реформу управління, може спонукати здобувачів освіти за спеціальностями «Право» й «Публічне управління та адміністрування» до проведення паралелей із сучасністю та створення узагальненого портрету правника ХХІ століття з увиразненням позачасових моральних цінностей і професійних якостей.

Уже з перших сторінок головний герой повісті І. Франка «Перехресні стежки» – Євгеній Рафалович – постає успішним молодим адвокатом, який завдяки «блискучій і вмілій обороні»²² виграв справу селян, оскаржених за аграрний бунт. Рафалович був задоволений своїм першим виступом у місті, до якого нещодавно переїхав, усвідомлюючи, що від нього залежатиме подальша кар'єра. Письменник пунктирно окреслює здобуту ним освіту («одержав на Львівським університеті ступень доктора прав»²³) й більше уваги приділяє професійній діяльності адвоката.

І. Франко детально зображує тогочасні судові реалії, подаючи їх бачення персонажами повісті. Колишній репетитор Євгенія – Стальський – згадує про занедбаність судової системи, в якій працювали безвідповідальні люди, про те, що президент брав половину всіх хабарів. Рафалович вирішив творити довкола себе «інший світ, інше товариство», яке би протистояло зіпсутій атмосфері міста, яким керували непорядні люди: «Він мав намір розпочати просвітню роботу, а далі й політичну організацію в повіті, стягати сюди помалу добірні інтелігентні сили, витворити хоч невеличкий, та енергійний центр національного життя, – і се додавало йому духу серед важкої канцелярійної праці і серед того струпишілого та запліснілого товариства»²⁴.

Євгеній швидко став відомий своїм професіоналізмом: «Слава його як одного з найліпших адвокатів швидко облетіла всі повіті»²⁵. Селяни

²² Франко І. Перехресні стежки. Київ: Кондор. 340 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Franko/Perekhresni_stezhky/

²³ Там само.

²⁴ Там само.

²⁵ Там само.

охоче довіряли йому свої справи, а він фахово пояснював, наскільки вони можуть сподіватися на успіх. Професіоналізм Рафаловича є зразком для наслідування: «Без реклами, без вербування клієнтів, без факторів, силою своєї праці і знання він завойовував собі ґрунт у місті, в повіті, в цілім окрузі вищого суду. І рівночасно при веденні судових, адвокатських справ він знайомився з людьми, їх відносинами й інтересами»²⁶. Його метою було підняти рівень громадської свідомості й упорядкувати відносини між владою та простими людьми. Широта мислення Рафаловича дозволяла охопити різні аспекти життя простого люду й побачити кореляцію між ними. Такий підхід поступово сприяв змінам у свідомості селян, а влада почала бачити в Євгенійові ворога.

Адвокат Рафалович усвідомлював огром роботи, який доведеться взяти на себе, щоб перетворити село на адміністративну одиницю з цивілізованими відносинами між простими людьми та владою. Він відчував обов'язок перед селянами: «Вихований, вигодуваний хлібом, працею і потом сього народу, він повинен своєю працею, своєю інтелігенцією відплатитися йому. Се перший заповіт, такий, від якого ніщо й ніяким способом не може увільнити його»²⁷. Євгеній був готовий зректися особистого життя, власних бажань і прагнень, щоби гідно служити простим людям та перетворити безініціативних і боязких селян на організовану й рішучу спільноту однодумців, здатну захищати свої права.

Криза тогочасної судової системи перекожливо відображена в міркуваннях Євгенія: «Він був загалом невисокої думки про наше судівництво, але те що бачив у Гумніських, могло б було менше загартовану душу довести до розпуки. Той мертвий шаблон, та ремісницька буденність вимірювання справедливості, повна зневага до провідних ідей законодавства і панування мертвої букви, та ще в сполученні з повною безцеремонністю людей отупілих або й зовсім хорих духом, – тут доведені були до справжньої карикатури на всяке судівництво»²⁸. Людей вводили в оману, користуючись їхньою необізнаністю, тому вони часто довіряли свою долю ошуканцю, скажімо, Шнадельському, який видавав себе за адвоката. Євгенію вдалося його викрити, але прокуратура, що зайнялася його справою, визнала, що «донесення було основане на фальшивих інформаціях»²⁹.

Євгеній намагався боротися проти системи: він описав справу Шендельського й вислав до редакції львівського часопису, проте

²⁶ Франко І. Перехресні стежки. Київ: Кондор. 340 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Franko/Perekhresni_stezhky/

²⁷ Там само.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само.

прокуратура сконфіскувала друк через закид у поширенні неправдивої інформації. Описану Євгенієм справу надрукували у Відні, але незадоволений уряд спростував наведені ним факти на підставі протоколів Страхоцького. Рафалович був обурений ситуацією і мав намір заохочувати селян чинити опір системі, плануючи скликати віче. Люди нічого не знали про закони, які на свою користь видавала заможна верхівка. Рафалович усвідомлював складність праці, яку вирішив виконувати: «Євгеній мав таке почуття, що підсажує свої плечі під високу і кам'яну гору з наміром – зрушити її з місця»³⁰.

Молодий адвокат намагався залучити в організацію люду для участі у вічі священників, які мали сумнів щодо того, чи прості хлопці готові сприймати мудре слово. Євгеній переконував святих отців у потребі «піднімати нарід до політичної самодіяльності, будити в ньому політичну свідомість і знання його справ»³¹. Священники не хотіли проблем із владою, тому відмовилися виступати на вічі, побоюючись, що це нашкодить їхній діяльності. Євгеній гідно прийняв відмову у співпраці, не промовивши жодного прикрого слова. Він знав, яку відповідальність бере на себе, але був готовий до неї, на відміну від священнослужителів: «Політика – то не балакання на празниках та соборчиках! Вона вимагає не тільки вправного язика і міцних грудей, але також відважного серця, сильного характеру і завзяття і того духу незалежності, якого у нас цілими віками вбивали і притлумлювали різні чинники»³².

Влада боялася зібрання селян, тому пан староста намагався відмовити Євгенія від задуму, переконуючи його створити родину й більше дбати про сім'ю, ніж про інтереси народу. Староста закидав Рафаловичу донкіхотство і застерігав, що, крім лайки, обурення, ворожнечі й роздратування людей, він нічого не отримає. Засмучений забороною старости організувати віче, Євгеній вирішив шукати інше місце для зібрання, а Вагман йому допоміг у цьому, бо був проти реформи повітової каси, доля якої мала вирішуватися на вічі. Рафалович тішився, що на віче зібралось чимало людей: «У Євгенія радувалося серце, коли дивився на ті купи селян, у яких видно було хоч невисоку інтелігенцію, але щире зацікавлення тим новим, нечуваним досі явищем, яке відтепер мало зробитися важним чинником у їх житті»³³. Проте на вічі з'явився староста і оголосив, що міський будівничий визнав приміщення «небезпечним для життя і здоров'я так

³⁰ Франко І. Перехресні стежки. Київ: Кондор. 340 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Franko/Perekhresni_stezhky/

³¹ Там само.

³² Там само.

³³ Там само.

численного зібрання»³⁴. Утім, захід вдалося провести в іншому місці: Євгеній виголосив промову і «гарячими словами змалював він сумний стан людності в повіті, бідність, брак опіки, здирства, лихву, темноту»³⁵. Він намагався просвітити селян, ознайомивши з реальним станом справ, і прищепити бажання відстоювати свої права. Віче було перерване арештом Рафаловича, якого звинуватили у вбивстві Стальського. Справа Євгенія набула розголосу, і на його підтримку виступила віденська газета, в якій він публікував матеріали. Рафаловича випустили за браком доказів причетності до злочину. Фінал твору дає надію на те, що шляхетна мета може бути досягнута, навіть коли на шляху постає чимало перешкод.

Таким чином, повість І. Франка «Перехресні стежки» переконує читача в тому, що професійний підхід до справ, відданість своєму обов'язку, віра у власні сили, впевненість у важливості поставлених цілей, і людські чесноти можуть протидіяти злочинній владі й перемогти в боротьбі з корупцією. Цей твір має потужний потенціал ефективного кейсу для розгляду професійної культури та етики правника й будь-якого держслужбовця.

ВИСНОВКИ

Отже, аналіз творів О. Токарчук, Б. Шлінка й І. Франка засвідчує, що художній текст може слугувати ефективним кейсом для розвитку й удосконалення фахових компетентностей здобувачів вищої освіти на різних дисциплінах, передбачених освітньою програмою за спеціальностями «Право» й «Публічне управління та адміністрування». У контексті інтенсивної діджиталізації освітнього процесу і стрімкого розвитку технологій роль художньої літератури як носія інформації зростає з огляду на її людиноцентричний характер і гуманістичний потенціал. Читаючи й аналізуючи художні тексти, здобувачі мають можливість заглиблюватися у внутрішній світ персонажів, вивчати їхні характери, спостерігати за динамікою вчинків і досліджувати мотиви дій. Кореляція теми літературного твору з темою навчального заняття дозволяє проводити паралелі між зображуваними письменниками подіями й реальними ситуаціями, екстраполювати досвід персонажів, моделювати сценарії з оперттям на описані колізії.

Окрім цього, важливо наголосити на потребі популяризації читання в часи, коли здебільшого інформаційні ресурси подають новини в текстах невеликого обсягу, і здатність концентрувати увагу

³⁴ Франко І. Перехресні стежки. Київ: Кондор. 340 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Franko/Perekhresni_stezhky/

³⁵ Там само.

суттєво знижується. Фрагментарність інформації в месенджерах негативно позначається на мислительних процесах, навичках формулювання розлогих висловлювань і вмінні генерувати об'ємні тексти. З огляду на це, значення художньої літератури як інструменту протидії цим негативним явищам не можна недооцінювати. Звичка читати художні тексти великого обсягу покращує концентрацію уваги, сприяє розвитку словникового запасу, що своєю чергою позитивно позначається на вмінні точно висловлювати свої думки й докладно описувати події, добираючи відповідну лексику. Значення красномовності для успішної професійної діяльності правників і держслужбовців не підлягає сумніву, а її роль у досягненні фахівцем найвищих кар'єрних щаблів є безумовною. До того ж якісна професійна комунікація потребує значний рівень розвитку емпатії, а читання художньої літератури посилює здатність людини співпереживати, розпізнавати й розуміти почуття інших.

Роман О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» може спонукати майбутніх фахівців у галузі права й публічного управління та адміністрування під новим кутом зору подивитися на чинну законодавчу базу, що регулює мисливське господарство та полювання. Твір Б. Шлінка «Читець» доцільно розглядати з огляду на актуальність теми воєнних злочинів і потребу вивчення механізмів функціонування колективної пам'яті, щоб унеможливити безкарність і забуття. Повесть І. Франка «Перехресні стежки», зокрема аналіз образу молодого адвоката, може бути стимулом для визначення якостей, якими має володіти сучасний фахівець відповідної галузі для того, щоб стати успішним лідером, здатним ефективно впроваджувати зміни задля суспільного добробуту.

АНОТАЦІЯ

Процес удосконалення фахових компетентностей не обмежується засвоєнням передбачених освітньою програмою дисциплін, а його зміст не вичерпується переліком базової й рекомендованої літератури з відповідної теми. У часи стрімкого розвитку технологій і алгоритмізації навчальної діяльності особливо важливим є акцент на гуманітаризації вищої освіти, що дозволить запобігти витісненню людини та її внутрішнього світу на периферію цивілізаційного поступу. Донесення до здобувачів ідеї про значущість читання художньої літератури є критично важливим не лише з огляду на розвиток так званих «м'яких навичок» і мовленнєвих умінь, що є вирішальними для досягнення успіху чи не в кожній професійній сфері. Художні тексти є величезною базою матриць, моделей, схем і сценаріїв, ознайомлення з якими є

запорукою вдосконалення фахових компетентностей. Здатність розпізнавати в реальності парадигми взаємодії літературних персонажів може забезпечити інсайт для розуміння складних життєвих ситуацій, створити сприятливі умови для розв'язання професійних задач, надати підказки для інтерпретації вчинків людей на підставі засвоєних художніх сюжетів. Таким чином, твори художньої літератури можуть бути використані як кейси для опрацювання певних тем на різних дисциплінах, слугувати матеріалом для завдань самостійної роботи й, безперечно, супроводжувати фахівця в його професійному житті для безперервного вдосконалення фахових компетентностей. У контексті спеціальностей «Право» й «Публічне управління та адміністрування» прикладом корисних кейсів можуть стати, зокрема, романи «Веди свій плуг понад кістками мертвих» О. Токарчук, «Читець» Б. Шлінка та «Перехресні стежки» І. Франка, які можна розглянути зі здобувачами як у ході опанування дисциплін, так і під час виховної роботи, наприклад, в організації читацького клубу. Аналізу проблематики цих літературних творів, що корелює з розвитком професійних компетентностей вищезгаданих спеціальностей, присвячено розділ монографії.

Література

1. Токарчук О. *Веди свій плуг над кістками мертвих*. Київ : Урбіно, 2011. 236 с.
2. Шлінк Б. *Читець*. Київ : «Основи». 2005. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Bernhard_Schlink/Chytets/ (дата звернення: 02.01.2025).
3. Франко І. *Перехресні стежки*. Київ: Кондор. 340 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Franko/Perekhresni_stezhky/ (дата звернення: 03.03.2025).
4. Tokarczuk O. *Czuly narrator*. Krakow. Wydawnictwo literackie. 2020. 300 s.

Information about the authors:

Matusiak Halyna Ivanivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Public Management,

Law and Humanities

Kherson State Agrarian and Economic University
23, Stretenska St., Kropyvnytskyi, 25006, Ukraine